

MÜBADELENİN ACI TARİFİ: YILMAZ GÜRBÜZ'ÜN *BALKAN ACISI* ROMANI

Sezaver ÇAPCI SİPAHİ*

Öz

Son zamanlarda yazılan popüler romanlara bakıldığında nüfus mübadelesi konulu romanların sayısının fazlasına olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın konusu olan ve mübadele öncesi Rumeli'yi anlatan *Balkan Acısı* romanı, aslında günümüzden çok daha eski bir tarihte, 1973 yılında Yılmaz Gürbüz tarafından yazılmıştır. İlk basımı 1975 yılında gerçekleşen roman, aynı yıl Peyami Safa Roman Yarışması başarı ödülünü almıştır. *Balkan Acısı*, ailesinin mübadil olarak Selanik'ten gelmesine göndermede bulunarak kendini “mübadil çocuğu” olarak nitelendiren Yılmaz Gürbüz'ün ilk romanıdır. Yazın hayatına hâlâ devam eden yazarın *Balkan Acısı* dışında mübadeleyi anlattığı birkaç romanına ek olarak on altı tarihî romanı bulunmaktadır. *Balkan Acısı*'nda, yazarın mübadil olan aile büyüklerinden dinlediği yaşanmış hikâyeler, roman dünyasının imkânları ile yeniden kurgulanmıştır. Bu açıdan romanda, birbirleriyle akraba olan Rumeli Türkü birkaç ailenin mübadele öncesi ve mübadele sırasında neler yaşadıkları, kendi yurtlarını nasıl terk etmek zorunda bırakıldıkları resmî tarihin kronolojisi ışığında anlatılır. Romanda, “mübadil” olmak “acı” duygusuyla tanımlanmıştır. Bu “acı” duygusu vatanlarından ayrılan mübadillerin hikâyelerinin kalbindedir. Çünkü mübadiller sahip oldukları maddî şeylerin yanında; yüzyıllardır yaşadıkları mekânları, geleneklerini ve kişisel tarihlerini arkalarında bırakmak zorunda kalmışlardır. Çalışmada, romanın bu dinamikleri göz önünde bulundurularak esere dönük bir inceleme metodu kullanılmıştır. Ayrıca roman incelenirken yazara has üslup özellikleri dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, *Balkan Acısı*, nüfus mübadelesi, roman, Yılmaz Gürbüz

THE DEFINITION OF THE EXCHANGE: *BALKAN TRAGEDY (BALKAN ACISI)* NOVEL BY YILMAZ GÜRBÜZ

Abstract

It is seen that the number of novels on population exchange is high among the popular novels written recently. *Balkan Tragedy* which is the subject of this paper and tells Rumelia before the population exchange, was written by Yılmaz Gürbüz in 1973, much earlier than today. The novel, first published in 1975, received the Peyami Safa novel contest award in the same year. *Balkan Tragedy* is the first novel of Yılmaz Gürbüz, who referred to himself as a “child of exchange” by referring to his family's coming from Thessaloniki as an exchange. The author, who continues his literary life, has sixteen historical novels, in addition to a few novels in which the author tells about the population exchange, apart from the *Balkan Tragedy*.

The stories that the author listened to from the family members who were exchanged were reconstructed in *Balkan Tragedy* with the possibilities of the novel world. In this respect, what Rumelian Turkish families, who are relative, experienced before and during the population exchange; how they were forced to leave their homeland; in the light of the chronology of official history. In the novel, being an exchanged is defined with the feeling of “pain”. This sense of “pain” is at the heart of the stories of the refugees who leave their homeland. Because the exchanged people besides the material things they had. They had to leave behind their places, traditions and personal histories that they lived for centuries at the same time. In this study, considering the dynamics of the novel, a work-oriented analysis method was used. In addition, the style features of the author were taken into consideration while examining the novel.

Keywords: Turkish literature, *Balkan Acısı*, population exchange, novel, Yılmaz Gürbüz

* Öğretim Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, DİLMER, Ankara, scsipahi@ybu.edu.tr,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4880-3561>

Bu makale Prof. Dr. Fatih SAKALLI'nın danışmanlığında Sezaver ÇAPCI SİPAHİ'nin AHBVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı *Yılmaz Gürbüz'ün Romanları Üzerine Bir İnceleme* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Son zamanlarda yazılan popüler romanlara bakıldığında mübadele konulu romanların sayısının fazlaca olduğu aşikârdır. Savaşların, göçlerin ve daha birçok toplumsal olayın yansımalarının edebî eserlere malzeme oluşturduğu görülür (Sakallı, 2015: 20). Özellikle “büyük göç” olarak da isimlendirilen mübadelenin yansımalarının hafızalarda yer etmesi, bu hafızalarda yer eden malzemelerin romana dönüştürülmesi ise kaçınılmazdır. Bütün geçmişi bir anda silmek mümkün olmadığı gibi geleceğin sunduğu belirsizlik ortamı da mübadeleye maruz kalan insanların en büyük dramıdır (Sakallı, 2015: 21). Bu çalışmanın konusu olan ve mübadele öncesi Balkanları ve söz konusu coğrafyada yaşayan insanların dramını anlatan *Balkan Acısı* romanı, 1973 yılında Yılmaz Gürbüz tarafından yazılmıştır. 1975 yılında Peyami Safa Roman Yarışması başarı ödülünü üçüncü olarak alan *Balkan Acısı*'nin ilk basımı da aynı yıl gerçekleştirilmiştir. Ailesinin mübadil olarak Selanik'ten gelmesine göndermede bulunarak kendini mübadil çocuğu olarak nitelendiren Yılmaz Gürbüz'ün ilk romanı *Balkan Acısı*'dir. Yazın hayatına hâlâ devam eden yazarın *Balkan Acısı* dışında mübadeleyi anlattığı birkaç romanına ek olarak tarihî roman karakteri taşıyan on altı romanı bulunmaktadır. Yazar, *Balkan Acısı*'nda mübadeleyi yaşayan aile büyüklerinden dinlediği yaşanmış hikâyeleri kurguladığını söylemektedir.** Bu çalışmada *Balkan Acısı*, yazarı Yılmaz Gürbüz'ün üslup özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Acı Hikâyelerinin Dili Yılmaz Gürbüz***

Yılmaz Gürbüz, 16 Kasım 1937 tarihinde beş çocuklu ailenin dördüncü çocuğu olarak Kayseri'nin ilçesi İncesu'da dünyaya gelmiştir. Annesi, Küçük Balkan'daki Kayalar nahiyesinin Küçükmatlı köyünden Hamide Hanım, babası Selanik'in Üsküpler karyesinden Kadioğlu ailesine mensup Halil Bey'dir. Üsküpler'de Yunan işgali altında evlenen Hamide Hanım ve Halil Bey 1923 yılında birer mübadil olarak aile büyükleriyle Anadolu'ya geçmişlerdir. Önce Niğde'ye daha sonra İncesu'ya iskân edilmişlerdir. 1942 yılında Gürbüz'ün babası Halil Bey'in Kayseri Uçak Fabrikası'nda kontrolör olarak çalışmasıyla aile, İncesu'dan ayrılıp Kayseri'ye yerleşmiştir. Kayseri'de doğup büyüyen Gürbüz ilk, orta ve lise eğitimini yine Kayseri'de almıştır. Ortaokuldan sonra bir yıl babasının kontrol memuru olarak çalıştığı Kayseri Uçak Fabrikası'nda kâtip olarak çalışmış, liseden sonra bir yıl Erciyes İlkokulu'nda öğretmenlik yapmıştır. 1958 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Hukuk eğitimi almaya başlayan Gürbüz, bu eğitime devam ederken 1961'de İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'ne de kaydolmuş hem de Çapa Eğitim Enstitüsü'nde dışardan imtihana girip Sosyal Bilgiler Öğretmenliği yeterlik belgesi almıştır. İki yıl Şişli Ortaokulu ve Nişantaşı Kız Lisesi'nde Türkçe ve Tarih öğretmenliği yapmıştır. 1964- 1966 yılları arasında Adapazarı- Kaynarca'da yedek subay öğretmen olarak vazife yapıp askerliğini Ezine'de tamamlamıştır. 1966'da Edebiyat öğretmeni Ülker Gürbüz ile evlenmiştir; üç çocuk sahibidir.

1969-1971 yılları arasında Londra'da Kıbrıslı Türklerle beraber kurduğu haber ajansı Türktaş Press'in müdürlüğünü yürütmüştür. Bu ajans vasıtasıyla Türkiye'ye Londra'dan haberler, bültenler göndermiştir. Ayrıca Londra'da bulunduğu süre boyunca matbaacılık yaparken makalelerini Türkiye'ye başta *Yeni Asya Gazetesi* olmak üzere çeşitli gazetelere göndermiştir. 1971'de Türkiye'ye döndüğünde öğretmenliğe başvurarak Burdur Ortaokulu'nda öğretmenlik yapmıştır. Öğretmenlik görevini icra ettiği sıralarda tanıştığı dönemin Burdur Valisi Ömer Naci Bozkurt vesilesiyle Aydın'a hâkim stajyeri olarak atanmıştır. Aydın'daki stajı 1974'te biten Gürbüz, aynı yılın temmuz ayında Adana'nın Tufanbeyli ilçesine tayin olmuştur. 1977'den emekli olduğu yıl 2002'ye kadar Tunceli'den, Van'a; Nevşehir'den Söke'ye Türkiye'nin farklı şehir ve ilçelerinde Cumhuriyet Savcılığı yapmıştır. Gürbüz şu an İzmir'de yazın hayatına devam etmektedir.

** 15 Temmuz 2017'de yazarla tarafımdan yapılan görüşmede, yazar *Balkan Acısı*'nda ailesini anlattığını belirtmiş ve romanı annesine şu satırlarla ithaf etmiştir: “Söylediği Rumeli masalları, türküleri ve hatıralarıyla bana bir ömür boyu Balkan Savaşı'nın ve muhaceretin tatlı acı günleriyle ıstırabını yaşatan rahmetli annem Hamide Hanım'ın aziz ruhu için.”

*** Yazarın yaşam öyküsü tarafımdan kendisiyle yapılan görüşmeye istinaden yazılmıştır. 15 Temmuz 2017/Kuşadası-Aydın.

Yılmaz Gürbüz'ün Edebiyata Yönelişi, Yazarlığı ve Beslendiği Kaynaklar

Yılmaz Gürbüz, ilk yazılarını 1955'te Asım Yahyabeyoğlu'nun sahibi olduğu *Kayseri İstiklâl Gazetesi*'ne "M. Ali Beyoğlu" müstearıyla göndermiştir. Yine aynı müstearı kullanarak Kayseri Lisesi'nde eğitimine devam ederken 1956'dan itibaren yazılarını gönderdiği İstanbul'da haftalık çıkan *Ocak Gazetesi***** Gürbüz'ün edebî hayatına başlaması için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yılmaz Gürbüz, "İstanbul'da okumaya gittiğinde *Ocak Gazetesi*'nin sahibi Burhanettin Şenel'le tanıştığını" söylemiştir (Yılmaz Gürbüz'le 15 Temmuz 2017'de yapılan mülakat). Gürbüz, "Bu görüşmeden sonra Burhanettin Şenel'in kendisini Remzi Kitabevi'ne gönderdiğini, Remzi Kitabevi vasıtasıyla Peyami Safa, İsmail Hami Danişment, Abdülbaki Gölpınarlı, Nurettin Kalkandelen gibi dönemin önemli şahsiyetlerini tanıma fırsatı bulduğunu" ifade etmiştir (Yılmaz Gürbüz'le 15 Temmuz 2017'de yapılan mülakat). Öte yandan yine aynı dönemde her cumartesi Şişli'deki evinde toplantılar düzenleyen İsmail Hami Danişmend'in söz konusu toplantılarına düzenli olarak katıldığını da belirtmiştir (Yılmaz Gürbüz'le 15 Temmuz 2017'de yapılan mülakat). *Türk Düşüncesi Dergisi*'nde Peyami Safa ile birlikte çalışmaya başlayan Yılmaz Gürbüz, Peyami Safa tarafından 1960 ihtilali öncesinde dönemin ünlü savcılarıyla röportaja gönderilmiştir. Yıllar sonra 1975 yılında İlk romanı *Balkan Acısı*'yla da Peyami Safa Roman Yarışması başarı ödülüne layık görülecektir. Gürbüz milli duygu ve duyarlıklarını 1955'ten itibaren Kayseri'deki yerel gazetelerden *Erciyes*, *İstiklal* ve *Hâkimiyet*'te; daha sonra ulusal gazetelerden *Her Gün*, *Yeni Asya*, *Tercüman*, *Bizim Anadolu*'da; dergilerden *Ocak*, *Toprak*, *Türk Düşüncesi*, *Bilgi*, *Konevi*, *Töre*'de yazmıştır. Hüseyin Nihal Atsız'ın kurucusu olduğu *Ötügen*'de ve *Orkun*'da şiirleri ve yine *Orkun*'da *Adalar Bizim Değil* başlıklı hikâyesi yer almıştır. *Her Gün*'de 1978 yılında Y.G. İzdinlioğlu müstearıyla *Hukuk Çıkmazı* adıyla bir romanı tefrika edilmiştir. Ayrıca söz konusu bu roman, 1976 yılında *Töre Dergisi*'nin düzenlediği Dündar Taşer Roman Armağanı yarışmasında birinci teşvik armağanına lâayık görülmüştür. Yılmaz Gürbüz yukarıda adı geçen dergilerde ve gazetelerde çoğunlukla kendi adını kullansa da bazı yazılarında müstear kullanmayı tercih etmiştir. Gürbüz'ün kullandığı müstearlar şunlardır; Y. G. İzdinlioğlu, Hamide Halil, Yavuz Cengiz, M. Ali Beyoğlu, İzdinlioğlu, Yılmaz Yavuz. Önceleri ailesinin yaşadıklarını romana dönüştüren Gürbüz; lise eğitimini alırken ilgi duyduğu ve üzerine çokça okuduğu Türk tarihinden önemli şahsiyetleri de romanın imkânlarıyla kendine has üslubuyla anlatmıştır. İkinci romanı 1981 yılında Kültür Bakanlığı'nın Atatürk'ün doğumunun 100. yılı münasebetiyle açmış olduğu roman yarışmasında birinci olan *Acılar Masal Oldu*'dur. Yarışmadaki birinciliği sebebiyle Gürbüz'le *Milli Eğitim ve Kültür****** Dergisi tarafından bir röportaj yapılmıştır. Bu röportajda edebî anlayışını şöyle anlatmıştır:

"Eserlerimin konusu her şeyiyle Türk insanıdır. Sanat, insan kalbine hitap eden onu yaratıcılığı, sihri, güzelliği, çarpıcılığı ile heyecanlandıran, duygulandıran kendine bağlayan bir faaliyettir. İnsan kalbi ile zihni arasında yakın bir münasebet vardır. Duyamayan düşünemez. Eserlerimde Türk insanı, tarihin derinliklerindeki hadiselerle bugünü yaşar. Türk milletinin kalbini titretmeyen eser ölümlüdür. Önce kendi insanını bütün mazisi, hali ve istikbaliyle yaşatan eserlerin yazarları, daha sonra bütün insanlığın da malı olurlar. Milletini anlatamayan, kendi dilinde eksiksiz olamayan; şaheseri bıraktık; dünya edebiyatında hiçbir yer bulamaz. Muhayyile sanatın kamçısıdır. Fakat sanatçının hayali, yaşadığı memleket gerçekleri kadar, tarihini de yaşatmalıdır. "Muhayyile sanat ve ilim dolu hayattır." diyen Poul Bourget, gibi Peyami Safa da sanatın ilim arabasına binip hayat hakikatinin atlarını kamçılıyarak şaheser yaratabileceğini söylerken Yunus Emre'mizi hatırlatır: "İlim ilim bilmektir. İlim kendin bilmektir. Sen kendini bilmezsen. Bu nice okumaktır." Kendimizi bilmezsek ilim adamı da sanatkar da devlet adamı da olamayız. Ben de kendimden, daha doğrusu milletimden başlayarak, Türk'ün tarihi derinliklerine dalıp yeni keşifler yaparak; tespit, tasvir ve tahlille bizim insanımızı anlatıyorum. Türk, Bilge Han devrinde ne ise 1500 sene sonra da odur. Osmanlı yüz sene önce hangi hastalığın ıstırabı, hüsranı ile 93 Bozgununu, Balkan faciasını yaşamış ise Türkiye de 1960'lar şaşkınlığını, 1971'ler inkısarını ve 1980 facialarını hep aynı insanın kaderinin tecellisi

**** *Ocak*, Haftalık, Milliyetçi ve Siyasi Gazete, 2 Mart 1956 (Yıl 1 Sayı 1)- 1958. İstanbul.

***** *Milli Eğitim ve Kültür*, 1981. Cilt 3 sayı:12, s: 103-107 Ankara.

ile yaşamıştır. Benim anlayışına göre sanat Türk'ün bu bitmeyen ezeli (ebedi olmamasını dilerim) dramını, trajedisini aynen okuyucuya duyurup, hislendirerek anlatabilmektir. Dünde bugün, yarında dün, bugünde de yarın vardır. Tarihe ve milli tarih şuuru ile dolu istikbale el atmayan sanat köksüzdür, kurumaya mahkûmdur. Yahya Kemal'in şu mısralarda şiirleştirdiğini başarabilmek, sanat anlayışının anahtarıdır:

"Gönlüm istedi ki mazimi dirilten sanat
Sana tarihini her lahza hayal ettirsin."

1991 yılında Eskişehir Valiliği tarafından düzenlenen Yunus Emre Yılı Roman Yarışması'nda *Çöküş ve Diriliş* romanıyla birincilik ödülü kazanmıştır.

Yılmaz Gürbüz, Adnan Şenel'le yaptığı röportajda ^{*****} tarihi, milli bilincin kaynağı olarak gördüğünü vurgulayarak Atatürk'ün şu sözlerini bu düşüncesine kaynak gösterir: "*Tarih, bir milletin nelere istidath olduğunu ve başarmaya muktedir bulunduğunu gösteren en doğru bir kılavuzdur.*" *Yine Atatürk'e ait diğer söz, "Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır."* İşte Yılmaz Gürbüz tarihe ve tarihî olanla niçin ilgilendiğini bu sözleri kaynak göstererek açıklamıştır. En başta ailesinin ve aile üyelerinin yaşantılarından yola çıkarak hazırladığı romanları aslında her Türk'ün tarihîdir. Gürbüz'e göre öğrenilmesi ve asla hatırdan çıkarılmaması gereken bir tarih. Bunun için roman yazmaya yönelen yazar Gürbüz, eserlerinde yaşadıklarından yola çıktığını belirtmiştir.

Yılmaz Gürbüz'ün yayımlanmış on yedi romanı vardır. Yazarın romanları dışında çeşitli gazetelerde tefrika edilen *Hukuk Çıkmazı* ve *Bir Annenin İstirabı* isimli iki romanı; yine yayımlanmamış *Kan Bedeli* isimli hikâyeleri ve *Ötüken'den Erciyes'e* başlıklı şiirleri bulunmaktadır.

Yılmaz Gürbüz'ün Romanları

Yılmaz Gürbüz'ün 2020 itibarıyla yayımlanmış 17 romanı bulunmaktadır. *Acılar Masal Oldu*, *Mübadiller*, *Mehlika*, *Ahh Rumeli* gibi romanlarında mübadele yıllarında ailesinin de şahit olduğu tarihî olayları anlatır (Sakallı, 2017: 80). Gürbüz tarafından yazılan romanlar ve romanların yayımlandığı yıllar aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Roman Adı	Yazıldığı Tarih	Yayımlandığı Yıl
Balkan Acısı	1974	1975
Acılar Masal Oldu	1980	1981
Sultan Alparslan	1971	2008
Mübadiller	2002	2007
Kılıçaslan ve Çivril Savaşı	2004	2010
Orkun Bilgesi	2006	2012
Mehlika	2012	2013
Çanakkale Yanarken	1977	2013
Çöküş ve Diriliş	1991	2015
Ahh Rumeli	2014	2016
Selahaddin Eyyubi	2015	2017
Mustafa Kemal'in Romanı (Çakır Mustafa)	2010	2016
Mustafa Kemal'in Romanı (Selanik'ten İzmir'e)	2010	2016
Mustafa Kemal'in Romanı (Gazi Paşa)	2015	2017
Mustafa Kemal'in Romanı (Atatürk)	2015	2017

***** Adnan Şenel, Tarihi Romanın Usta ve Tecrübeli Kalem Yılmaz Gürbüz: TÜRKÜZ; DOĞU, ORTA DOĞU VE AVRUPA TARİHİ YAZILAMAZ." *Türk Yurdu*, Say: 349, Eylül 2016.

Erciyes Tutkusu	2014	2017
Ankaralı Gelin	2016	2019

Mübadelenin Acı Tarifi: *Balkan Acısı*

Balkan Acısı, on beş bölümden müteşekkildir. Anlatıcı her bölüme din kitaplarından, ünlü şairlerin şiirlerinden, ünlü yazarların ifadelerinden seçtiği yazılarla başlamaktadır. Bu yazılar, bölümlerde anlatılacak olayları özetlemekte ve aynı zamanda okuyucuya bölüm konularını sezdirmektedir. Ayrıca her bölüm kendi içinde mekân veya şahıs isimlerini içeren ayrı bir başlıkla başlamaktadır. Bu başlıklar, anlatıcının o bölümde detaylı olarak bahsedeceği şahıs veya mekân isimleridir. Anlatıcı, tarihî bilgileri romanda bu başlıklarla daha sistematik bir şekilde okuyucuya vermektedir.

Balkan Acısı, yazarın ailesi ekseninde bütün Balkanlı Müslüman Türklerin mübadele öncesi ve mübadele sırasında yaşadıklarının bir kesiti niteliğindedir. Romanda akraba olan ve Rumeli'nin farklı şehirlerinde ve köylerinde yaşayan birkaç ailenin acı hikâyesi anlatılmaktadır. Romanın hangi yılları anlattığı romanda açık açık belirtilmemekle birlikte roman, Osmanlı- Yunan Savaşı'ndan sonraki Rumeli'nin tasviriyle başlamaktadır. Hatta bu savaş romanda Dömeke Savaşı (1897) olarak geçmektedir. Roman, mübadillerin Teşvikiye Vapuru'na binmeleriyle sona ermektedir. 1924 yılının mart ayına kadar mübadiller, Akdeniz, Giresun, Ümit, Antalya, Sakarya, İnönü, Arslan, Teşvikiye, Türkiye, Kartal, Ankara, Trabzon, Rize ve Sürat adlı vapurlarla taşınmışlardır (Çelebi, 2019: 119). Tüm bu tarihler göz önüne alındığında romanda yaklaşık 25 yılı içine alan olaylar anlatılmaktadır.

Anlatıcı ilk bölüme Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonra Balkanların durumunu özetleyen blok bilgilerle başlamakta; okuyucuya Rumeli'nin siyasi durumunu ve romandaki olayların tarihi zeminini de vermektedir. Romanın ilk bölümlerinde, mübadele öncesinde Rumeli coğrafyasında farklı köylerde yaşayan ve birbirleriyle akraba aile hikâyeleri anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin ilki, Muratlı Ziba Nine ve torunu Zeliha'nın hikâyesidir. Ziba Nine'nin gördüğü bir kâbusla başlayan hikâyede, Ebe Ziba Nine torunu Zeliha'yla birlikte bir Rum köyüne doğuma gitmektedir. Dönüşte Rum çeteciler tarafından arabaları yakılan Ebe Ziba Nine, bu acı olay sebebiyle hayatını kaybeder. Zeliha ise bu yangından sağ kurtularak, bir Rum çetecisi tarafından kaçırılır ve esir edilir. Zeliha yaşadığı acı hadise sonucunda konuşma yetisini kaybeder. Yıllar sonra Zeliha'yı kuzeni Osman tanıyacak ve onu Rum'un elinden kurtaracaktır. Romanda anlatılan ana hikâye Doğan Bey ve Doğan Bey'in ailesinin hikâyesidir. Doğan Bey'in anne ve babası, daha önce çiftliklerinde çalışan Çingene Yaşar ve Çingene Yaşar'ın anlaştığı Rumlar tarafından evleri ateşe verilerek öldürülmüştür. Yangından sağ kurtulan Doğan Bey'i dayısı Abdurrahman Bey büyütülmüştür. Dayısı Abdurrahman Bey'in kızı Leyla ile nişanlı olan Doğan Bey, Londra'da iktisat tahsilini bitirmiş; trenle Selanik'e, dayısı Abdurrahman Bey'in yanına dönmektedir. Selanik'e giden trende Balkanlar'daki Rumlara, Sırlara ve Bulgarlara silah ve para taşıyan casuslar olduğu sonradan anlaşılacak kişiler de vardır: Türk Zulmünü Tahkik Heyeti üyesi iki İngiliz gazeteci Mr. Smith ve Mr. Church; Duyûn-ı Umûmiye Memuru Fransız Deguy; eşi İstanbul'daki İngiliz elçiliğinde çalışan Mrs. Rebeca Jakobs. Ayrıca Atina'daki nişanlısına giden Yunan ve Helen hayranı İngiliz Miss Denise Field ve bu casusların niyetlerini öğrenmek için onların yanlarından ayrılmayan, Sultan II. Abdülhamîd'in jurnalcisi olduğu sonradan anlaşılın Alman Mühendis Herr Berger de trendedir. Doğan Bey, Balkanlar'daki gayrimüslimlere isyan etmeleri için silah ve para götüren casusların niyetlerini başlangıçta anlayamaz. Trendeki silahları ve parayı almak için gelen Rum çeteciler treni durdurup trendeki Müslüman Türkleri katlederler. Silahları alan Rumlar trenden ayrıldıktan sonra tren Selanik'e varır. Doğan Bey, trendeki mezalimin etkisinde kalır ve beraberindeki Avrupalılara Balkanlar'daki Müslümanların ve Hristiyanların sulh ve sükûn içinde yaşadıklarını göstermek için onları Selanik ve çevresini gezmeye davet eder. Daveti kabul edilen Doğan Bey, misafirlerini Selanik'teki bir otele yerleştirir. Herr Berger yola çıkarken Doğan Bey'e Kolağası Münci Bey'e ulaştırması için bir mektup verdikten sonra onu oteldekiler hakkında uyarır. Ertesi gün otelde Herr Berger öldürülür. Mrs. Jakobs, Herr Berger'in Doğan Bey tarafından öldürüldüğünü Zaptiye Nezaretine bildirir ve Doğan Bey hapse girer. Doğan Bey'i yeterli kanıt bulunamadığı gerekçesiyle Zaptiye Nezaretinden Dayısı Abdurrahman Bey çıkarır. Nezaretten şartlı çıkan Doğan Bey hem casuslara Balkanlar'daki gerçekleri göstermek hem de gerçek katili bulmak için

trendekileri bıraktığı otele gider. Doğan Bey misafirleri için bir payton kiralar ve hep birlikte yola çıkarlar. Yolda yanmış bir araba görürler; ancak paytondakiler bunu Türklerin yaptığına inanırlar. Doğan Bey bu mezalimi ancak Rumların yaptığını söyler ve ölü bir Müslüman erkek çocuğunu göstererek bunu kanıtlar. Ardından Rumların yaktığı ve tek bir canlı bile bırakmadıkları Muratlı köyünün yandığını gören Doğan Bey, paytondakilerle hiçbir yere gitmeyeceğini onlara birer katil olduklarını söyler. Doğan Bey ve ona âşık olan Miss Field orada kalırlar. Diğerleri Kozana'ya giderler. Ertesi gün Doğan Bey ve Miss Field Kozana'ya diğerlerini bulmak için giderler ama bulamazlar. Doğan Bey, Miss Field'i yalnız bırakmak istemez; çünkü yanında suçsuzluğunu kanıtlayacak bir tek Miss Field kalmıştır. Doğan Bey çaresiz, Atina'daki nişanlısının yanına giden Miss Field'le birlikte Yunanistan sınırına doğru yola çıkar. Yolculuk uzun sürdüğü için Doğan Bey'in dayısı Abdurrahman Bey, ağabeyinin oğlu Osman'dan Doğan Bey'i bulması için yardım ister. Osman Selanik yolundaki Karlı Dağ'da Konyar^{*****} kızı Albenika'yı görür ve Albenika'ya âşık olur. Doğan Bey, Mrs. Jakobs'un ve Mr. Smith'in yaptığı planla Rum Tüccarı Koçireka ve bir zamanlar çiftliklerinde çalışan seyisin oğlu Çingene Yaşar'ın eline düşer. Bunu duyan Osman, Doğan Bey'i bulur ve İngiliz Mr. Smith'i öldürerek Doğan Bey'i Çingene Yaşar ve Koçireka'nın elinden kurtarır. Yaşar ve Koçireka kaçır. Romanda anlatılan diğer hikâye Müslim Bey'in hikâyesidir. Müslim Bey, köyü Osmanlık'a Rum ve Bulgarlar tarafından yapılacak katliamı haber alır ve ardından hemen katliamı engellemeye çalışır. Müslim Bey bir plan yaparak katliamı engeller; ancak romanın ilerleyen bölümlerinde köylerindeki Rum ve Bulgar isyanına mani olamayacak; yakılarak öldürülecektir. Küçük Balkan'da^{*****} yaşayan Müslüman Türkler, Bulgar ve Rumların Türk köylerine yaptıkları zulüm ve saldırılara karşı birlikte hareket etmeyi düşünürler. Köylülerin bu zulümlere çare aradıkları anda Koçireka, elinden kaçırdığı Doğan Bey'i aramaya başlar. Mr. Church'a Yaşar vasıtasıyla haber verir.

Romanın diğer bir bölümünde Selanik'teki Yahudi Avdetilerin ayini anlatılmaktadır. Anlatıcı bu bölümde Selanik'te yaşayan bütün Yahudi Avdetilerin başlangıçtan o güne kadar yaptıkları her şeyi tarih zemininde tüm ayrıntılarıyla anlatır. Ayrıca anlatıcı Balkanlarda yüzyıllardır hüküm süren Avdetilerin Balkanları Osmanlı'dan nasıl kopardıklarından ve Rumları nasıl desteklediklerinden bahsetmektedir. Bu bölümden sonra anlatıcı kaldığı yerden olayları anlatmaya devam eder. Osman, Doğan Bey'in üzerine atılan iftirayı temizlemek için ona yardım etme amacındadır. Bu yüzden Doğan Bey'in yanından ayrılmaz. Birlikte Selanik'e giderler. Selanik'te Atina'dan yeni dönmüş Miss Field'le karşılaşır. Doğan Bey, Miss Field'e Herr Berger'in katillerini sorup bütün gerçekleri ondan öğrenir. Artık suçsuz olduğunu ispatlamıştır. Aradan yıllar geçer, Doğan Bey nişanlısı Leyla ile Osman, Konyar Albenika ile evlenir. Doğan Bey, Leyla ile evlendikten sonra dayısının Selanik'teki mağazasını işletmeye başlar. Doğan Bey, Küçük Balkan'daki Müslüman Türklerden o yıl ürettikleri mahsulü alıp Selanik'teki mağazasında satmaktadır. Diğer yandan Miss Field, Enise adını alarak Yahudi Menteş ile evlenmiş; ama Doğan Bey'i unutamamıştır. Doğan Bey'den intikam almak istediği için kocası Menteş'i kullanarak Doğan Bey'in Selanik'teki mağazayı kapatmasına yol açacak kadar işlerinin kötü gitmesine sebep olur. Doğan Bey, zordadır; hatta Küçük Balkan'daki diğer Müslüman Türkler de zordadır. Doğan Bey ve eşi Leyla Selanik'in artık Türkler için uygun bir yer olmadığını düşünerek konağı ve mağazaları satıp Küçük Balkan'daki köylerine giderler. Artık köyde yaşayan Doğan Bey, Müslüman Türklerin Sırp ve Rum zulmüne karşı çeşitli köylerde yaptıkları toplantılara katılır. Doğan Bey'in katıldığı böyle bir toplantıda okunan bir gazetede II. Abdülhamid'in hâl edilip Selanik'e sürgün edileceği yazmaktadır. Bu habere çok üzülmüşler; adeta yıkılırlar; Sultanı hâl edenlerin Yahudi, Ermeni ve Arnavut olduklarından emin köylüler, artık Küçük Balkan'da kendilerine rahat verilmeyeceğinin de farkındadırlar. Bu haberden sonra Osman ve Doğan Bey, Selanik'teki Genç Kalemler dergisindeki bir toplantıya katılırlar. Orada birçok mütefekkirle tanışır. Doğan Bey, ittihatçı ve Jön Türk olduğuna bu toplantıdaki konuşmaları duyduktan sonra pişman olur. Utanır. Artık yavaş yavaş Balkanlarda Türk katliamları yapılmaya başlanmıştır. Rumlar, Sırlar, Bulgarlar Türk köylerini birer birer ateşe vermeye başlamışlardır. Diğer taraftan anlatıcı, Kel Tahsin Paşa'nın Türk ordusuna çekilme emrini nasıl verdiğini anlatır. Yunan zulmü altında ezilen Türkler birer birer öldürülür. Rumeli Türkler için yaşanmaz hale getirilmiştir. Doğan Bey ve ailesi Yunan zulmünden

***** Konyar; Anadolu'dan Balkanlara yerleşen ilk Oğuz Türklerine Türkiye Selçuklularının merkezi Konya'dan gelmeleri sebebiyle verilen ad. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Güler, Ali. (2014). *Atatürk'ün Soy Kızı Oğuz ve Konyarlar*. Ankara. Berikan Yayınları.

***** Kastedilen yerler için yapılan romana ait bir isimlendirmedir.

kaçan diğer Türkler gibi Kayalar Köyündeki akrabalarına sığınır. Osmanlı Devleti tarafından seferberlik ilân edilmiştir; dolayısıyla Doğan Bey ve Osman savaşa giderler. Eşleri Leyla ve Albenika ise Kayalar'daki Zeliha Ablalarının yanına taşınmışlardır; ancak Kayalar da Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bir gün Leyla'ya Doğan Bey'in ölüm haberi gelmiştir; ancak bu bir düzmedir. Çingene Yaşar, onların Selanik'teki mallarına el koymak için Leyla Hanım'ı kandırmaya çalışmaktadır. Yaşar'a inanan Leyla çaresiz devir belgelerini imzalamıştır. Aradan günler geçer, Doğan Bey dönmüş; ancak savaşta kolunun birini kaybetmiştir. Doğan Bey, Çingene Yaşar'ın bir hileyle Selanik'teki mallarına el koyduğunu söyleyerek Yunan Kaymakamına şikâyetinde bulunmuş; ancak Kaymakamlık mallarını geri vermeyerek Doğan Bey'i gönderir. Diğer taraftan Enise Menteş artık Yunanlılarla samimi ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Aradan yıllar geçmiş; her şeyini kaybeden Doğan Bey Yunan esareti altında Kayalar'daki evinden artık hiç çıkmamaktadır. Osman'ın Çanakkale'de savaştığı haberini almışlardır. O sırada Yunanlıların İzmir'i aldıklarını duymuşlar ve çok üzülmüşlerdir. Doğan Bey ve ailesi köylerindeki diğer Türkler gibi çok sıkıntıya düşmüşlerdir. Doğan Bey kendi ailesine ve Osman'ın ailesine bakmak zorundadır. Bu sebeple iş aramaya gider. Bir zamanlar Doğan Bey'in çiftliklerinde çalışan Rumlar, Doğan Bey'e domuz ahırlarında iş verirler. Doğan Bey aynı zamanda, İstanbul'da ve Anadolu'da olup bitenleri de takip etmektedir. Balkan Türklerinin tek umudu artık Anadolu ve İstanbul'dan gelen haberlerdir. Akıllarında ve dualarında bir tek Anadolu ve İstanbul'un selameti vardır. Ancak merak ettikleri tek bir nokta vardır: Misak-ı Milli sınırları. Küçük Balkan'ın Misak-ı Milli sınırları dışında kaldığını duyduklarında hepsi çok üzülmüşlerdir. Çünkü Anadolu kurtuluşa erdiğinde Balkanların da kurtarılacağı haberini beklemekteydiler; hatta onları zulümden kurtaracak bir ordu beklemekteydiler. Çaresiz kendi hayatlarına devam ederler; ancak artık Kayalar'daki evlerine sığamaz olmuşlardır. Bu yüzden Muratlı'ya göç ederler. Muratlı'da, artık Rumların sahip olduğu eski konaklarının bir ucundaki kulübeye yerleşirler. Günler geçer. Doğan Bey bir gün köye gelen tütün tüccarından yeni kurulan Türk devletiyle Yunan devletinin anlaşmasını ve iki ülke arasında mübadele yapılacağını işitir. Artık Doğan Beyler diğer Türkler gibi Balkan'da kalacak yerlerinin olmadığını anlar. Yapılacak tek şey vardır: Sahip oldukları ne varsa satıp Anadolu'ya gitmek. Romanın son bölümünde Doğan Bey ve ailesi Teşvikiye Vapuru'ndadır. Tabii sadece gidenler Türkler değildir. Yahudi avdetiler de mübadele anlaşmasına uyarlar ve Selanik'ten ayrılıp Teşvikiye Vapuruna binerler. Doğan Bey'in karısı Leyla hamiledir ve vapurda doktor yoktur. Leyla'nın doğumunu yıllardır konuşamayan Zeliha yaptırır ve bir mucize olmuştur; Zeliha'nın dili çözülmüştür. Romanın sonunda anlatıcı şu cümleyi söyler: "Ege'nin doğu sularını güneşin altın ışıkları yıkarken yeni bir Türkiye doğuyordu."

Balkan Acısı, mübadeleyi konu alan diğer birçok roman gibi aile büyüklerinin kişisel hatıralarına kişisel tarihlerine ilişkin olaylar üzerine kurgulanan bir romandır. Yazar Yılmaz Gürbüz'ün ile büyüklerinden dinlediği olaylar roman imkânları içerisinde değerlendirilmiş ve böylece roman hazırlanmıştır. Bu çalışma, esere dönük inceleme metodu kullanılarak yazarın üslup özellikleri çerçevesinde değerlendirilerek ortaya konmuştur.

Hakikat ve Siyaset

Smith (2007: 31-32), milli kimliği ve millet olmayı beş ögenin varlığıyla tanımlar. İlk olarak tarihî bir toprak/ ülke ya da yurt, ikincisi ortak mitler ve tarihî bellek, diğeri ortak bir kitlesel kamu kültürü, bir diğeri topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, son olarak topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi. Bu beş maddeye göre Smith, milli kimliği sadece siyasi ve bürokratik ilişkiler bütünü olarak değerlendirmez; ona göre milli kimlik birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, tarihî-bölgesel, ekonomik ve yasal- siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık bir yapılar bütünüdür. Bu yapının içinde müşterek paylaşılan anılar, gelenekler, ortak tarihî bilinç de vardır. Çok uluslu devletlerin Fransız İhtilâli'nden sonra karşı karşıya kaldığı isyan hareketlerine XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda da çareler aranmıştır. İmparatorluk dağılmaya çare olur ümidiyle, Osmanlılık fikrini imparatorluğun siyasî yol haritası hâline getirmiş; Osmanlıcılığın imparatorlukta çıkan milliyetçi sesleri kesemediği görüldüğünde Padişahın ve dolayısıyla Halifenin kudreti İslamcılık fikriyle kullanılmaya çalışılmış; ancak bu fikrin de İmparatorluğun toprak bütünlüğünü korumaya yetmediği görülmüştür. Benzer şekilde Batıcılık fikrinin de ışığı çabuk sönmüştür. Balkan Savaşları'ndan sonra imparatorluğun içine düştüğü durum, bütün dünyada yükselen milliyetçilik akımı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki karşılığını Türkçülük

hareketi olarak belirlemiştir. Hatta Türkçülük, 29 Ekim 1923'te yeni kurulacak ulus- devlet Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Romanın arka planında yukarıda sözü edilen bütün fikir hareketleri tek tek tartışılmıştır:

"...Efendiler! Hepimiz de Osmanlıyız. Devlet-i Osman bin bir türlü tehlike içinde. İmparatorluktaki kavimlerin milliyet hissini tahrik etmeyelim. Rum'u Arnavut'u, Bulgar'ı, Arap'ı, Osmanlı terkibinde birleştirmesek fikren ve siyaseten nasıl kuvvetli oluruz?" (Gürbüz, 2014: 308).

"...Zaten Hümanizmin beşiği Avrupa'dır, garptır. Tamamıyla garbı örnek alalım. Her şeyimizi onlara benzetelim; ancak bu şekilde devlet dağılmaz. Dini, milliyeti bırakıp ilim...*****" (Gürbüz, 2014: 308).

Anlatıcı konuşmaların bu noktasına Nesimi Bey'le müdahale eder:

"...Ben size Genç Kalemler Mecmuası'ndaki müttefiklerimizin fikrini açıklayayım. Garpçılığın da Osmanlıcılığın da boş olduğunu göreceksiniz... Artık boş münakaşaları bırakalım. Koca Balkan'da elimizde bir Manastır, İşkodra, Yanya, Kayalar ve Selanik kaldı. Dünkü çobanlarımız aleyhimize büyüyen devletler hâlini aldı. Yıllar önce Namık Kemal 'millet-i hâkime' olan Türk'ü kastederdi. Fakat bugün mecliste Boşo 'Osmanlıyım' derken 'millet-i hâkimeyi mahvedecek hareketlerle bize tahakküme kalkıyor..." (Gürbüz, 2014: 310).

Anlatıcı Nesimi Bey'den sonra konuşma sırasını 'orta yaşlı emekli bir memur' olan Tahir Bey'e verir:

"...Hepsi de Osmanlı tebaası iken müreffeh bir şekilde yaşıyorlardı, fakat isyan peşinde koştular. İmparatorluğumuzu içerden ve dışardan kundakladılar. Çünkü dinleri de soyları da ayırdı. Artık anlamalıyız, Türk ve Müslüman olmayanlardan bize hayır yok." (Gürbüz, 2014: 310).

Anlatıcı Tahir Bey'den sonra konuşma sırasını tekrar Nesimi Bey'e verir. Nesimi Bey, Arnavutların Yahudiler tarafından kandırıldığını, Arapların da bir gün İngilizlerin oyuna kapılmayacağını bir garantisi olmayacağını; bugünkü şartlarda da Halifenin sözünü Türklerden başkasının dinlemediğini ve dinlemeyeceğini belirterek İslamcılık fikrinin de devleti kurtaramayacağını izah etmeye çalışır. Ardından şu cümlelerle Osmanlı İmparatorluğu'nun hangi fikirle yoluna devam etmesi gerektiğini söyler:

"... Milletimizin adı Türk milletidir. Artık bunu bir Rum, bir Bulgar, bir Sırp kadar açıkça ve iftiharla söyleyebilmeliyiz. Millet Türk, devlet Türk'ün olunca hareketin (Genç Kalemler) de Türkçü olması tabiidir... Arkadaşlar tarihimiz, coğrafyamız bizi Türkçü olmaya zorluyor. Türkçülükten başka fikir hareketi devletimize deva olmaz." (Gürbüz, 2014: 312).

Romanın son bölümlerinde geçen yukarıdaki konuşmalar, bu bölümden sonra roman kahramanlarının nasıl hareket edebileceklerine dair ipuçları vermektedir. Romanın bu bölümüne kadar yaşadıklarını bir türlü kabullenemeyen ve geçmişteki güzel günleri hatırlayan roman kahramanları görülmektedir. Bu bölümle birlikte artık kahramanlar gerçeklerle yüz yüze kalmışlardır. Bu gerçekler ve yaşadıkları bütün bu acı kayıplar, onları gelecekleri konusunda bir yön tayin etme fikrine getirmiştir. Yukarıda romandan alıntılanan bölümlerde Balkan Türklerinin yönü Türkçülük hareketi olarak tayin edilmiştir. Romanda geçmişte sahip oldukları ne varsa her şeylerini kaybeden Balkan Türklerinin tutunacak dalları bir tek Türklükleridir.

Balkan coğrafyasında yaşayan Türklerin mübadele öncesindeki durumlarını bütün ayrıntılarıyla verilen romanda, yaşanan savaşlar sonucunda; kaybettikleri topraklar ve kaybettikleri yakınlarının acısıyla yanan Balkan Türkleri görülmektedir. Romandaki söz konusu Balkan Türklerinin bir zamanlar sulh içinde kardeşçe yaşadıkları hatta velinimetleri oldukları komşuları, işçileri tarafından

***** Anlatıcı cümleyi bitirmez. (s. 308).

ellerinde ne varsa alınmış; hiçbir şeyin sahibi olmalarına izin dahi verilmemiştir. Hatta birçoğu da yine onlar tarafından katledilmiştir. Bu bağlamda *Balkan Acısı*'nın tarihî arka planında Osmanlı- Rus Savaşları'ndan sonra bir de Osmanlı- Yunan Savaşı'nı görmüş acılı bir Rumeli coğrafyası vardır. Romanın daha ilk bölümünde;

“*Küçük Balkan******, *İncekarasu ve Vardar Irmakları arasından asırlık güir ağaçları ve zümrüt gibi yeşil ovalarıyla Görice'ye uzanan bereketli yerlerdi. Buralar beş asırdır Türk'ün elinde hamur olmuş; kanla, terle yoğrulmuştu.*

Toprak eşilmek, işlenmek, görülmek isterdi. Fakat bu Evlâd-ı Fatihan topraklarına, Doksanüç Harbinden beri bir erkek eli değmez olmuştu. Tuna'da Dömeke'de şehit olanlar arkalarında ihtiyarlar, dul kadınlar ve çocuklar bırakmışlardı.” (Gürbüz, 2014: 9).

Anlatıcı, romana yaptığı bu girişle birlikte okuyucuya Rumeli'de yapılan savaşlarda çok kan döküldüğünü ve toprak kayıplarının yaşandığını sezdirir. Aynı zamanda Rumeli topraklarında yapılan bu savaşlar neticesinde artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Anlatıcıya göre Türkler ve Rumlar hatta Bulgarlar daha önce rahatça birlikte yaşadıkları Türkleri artık bu topraklarda istememektedirler. Savaşlar zaten bu yüzden yapılmıştır ve yüzyıllar boyunca aynı toprakları paylaşan milletler artık birbirlerine düşman olmuşlardır.

Millas (2000:10), Yunanlıların Osmanlıya ilk isyan eden millet olduğunu ve devletin yıkımını içerden başlattıklarını belirtir. *Balkan Acısı* mübadele öncesi ve mübadele sırasında Rumeli'de yaşananları anlattığından romanda Millas'ın bu tespitinin sonuçları görülür.

Romanın ilk bölümünde Osmanlı Rus savaşında ve Osmanlı- Yunan Savaşı'nda eşini, oğlunu ve damatlarını kaybeden Ebe Ziba Nine ve torunu Zeliha görülmektedir. Ebe Ziba Nine, Rum köyü Poli'den bir doğumu gerçekleştirme için çağırılır. Nine, torunuyla birlikte yola çıkar; ancak torun Zeliha bu durumdan hiç memnun değildir:

“*Gene mi gâvurlara yardım ma Nine?*” (Gürbüz, 2014: 14.)

Zeliha, Ebe Ninesinin niçin bir Rum'a yardım ettiğini anlamaz ve Ninesine çok kızar. Kendi kendine şöyle söylenir:

“*...Yıllarca ağlayarak beklediler, dönmedi. Yunanlılar öldürdü onu. Şu Niko pedisinin soyu. Eniştemi de Yunanlılar öldürdü. Dedem de amcam da dayım da gâvurlarla savaşırken öldü. Niçin, niçin ebe ninem onlara yardım ediyor, ocağımızda bir tane erkek bırakmayan Hristiyanların hizmetine koşuyor? Onlar da insan diyor?*” (Gürbüz, 2014: 19).

Ziba Nine ne olursa olsun başlarına Rumlardan ya da Bulgarlardan kötülük geleceğine inanmaz. O vazifesini layığıyla yapacaktır. Zeliha'ya da hep sakın olması için teskin edici cümleler söyler. Ancak bu noktada kendisi de huzursuzdur.***** “*...Rumlara, Bulgarlara yardım etme diyenler haklı mıydı?... Hep Yunandan Yunanlı'dan çekmişlerdi...*” (Gürbüz, 2014:16). Akli karışık olan Ziba Nine savaşlardan önce Rumlarla birlikte yaşadıkları güzel günleri de hatırlar: “*Balkan insanların sulh ve sükûn içinde din, ırk düşünmeden önce ne güzel günler yaşadığını görmüştü. Ruslar, İngilizler Balkan'a el atmadan önce Hristiyanlar hâllerinden daha çok memnundu. Niko'nun dedesi Anastas Usta konaklarının kapılarını pencerelerini yapmıştı. Odunlarını da dağdan Anastas'ın oğlu Kosta getirirdi.*” (Gürbüz, 2014: 18). Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı, Fransız İhtilâli'nden sonra yüzyıllardır Balkan coğrafyasında yönettiği Rumların, Bulgarların ve daha birçoklarının isyan hareketleriyle kaçınılmaz olarak karşı karşıya kalmaya başlamıştır. Osmanlı söz konusu bu milletleri sadece yöneterek; onları kendi içlerinde hukuk, ticaret ve din konularında özgür bırakma politikası gütmüştür; ancak yönettiği milletleri kesin bir sınırla ayırmak gerektiğinde ise bunu

***** Anlatıcı romanda “Rumeli yerine” “Küçük Balkan” isimlendirmesi yapmıştır. Bu çalışmada da bu isimlendirmeye sadık kalınmıştır.

***** Ziba Nine Zeliha'yla Poli köyüne doğuma gittikleri sabahın gecesinde bir rüya görür. Ziba Nine'nin rüyasından çalışmanın ilerleyen bölümündeki ayrı bir başlıkta bahsedilecektir.

dinle yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Balkan coğrafyasında “bize karşı onlar” yani “bize karşı ötekiler” ayrımı en çok din temelinde görülür. Yukarıdaki alıntıda Ziba Nine'nin içinden geçenleri Zeliha, *Hristiyanlara hizmet etmek* olarak özetleyecektir; dolayısıyla romanda Türk ve Rum arasındaki sınır din olarak çizilecektir. Romanın tamamında bu duruma sık sık vurgu yapılmıştır.

Romanın tarihî arka planında siyasî otorite olan Sultan II. Abdülhamîd'in birbirine zıt iki fikirle bahsi geçmiştir. Birincisi, Balkanlı Müslüman Türk köylüsünün devlet hakkında sahip olduğu fikirdir. Romandaki Balkanlı Müslüman Türkler vatanına, toprağına ve Sultan II. Abdülhamîd'e koşulsuz şartsız bağlıdırlar. Sultana yapılan en ufak bir hakarete tahammül edememektedirler. Çünkü onlara göre Balkan Türkü'nün Balkan'daki varlığı ancak Sultanın ve Osmanlı'nın bekasıyla mümkündür. Genelde eğitimsiz ama vatanına toprağına bağlı Küçük Balkanlı Müslüman Türkler tarafından dillendirilen bu fikirler romanda sıklıkla görülmektedir: Zeliha, Ziba Ninesinin bir akraba toplantısında Selanik'ten gelen bir misafirin Sultan Abdülhamîd'e dil uzattığını duyduğunda neler söylediğini hatırlar: “*Tövbe de! Tövbe de! Evliya sultana dil uzatmak, Devlet-i Osman'a hakaret etmek demek. Halifeye dil uzatan dinini, devletini yıkar. Günahdır. Tövbe de evlâdım.*” (Gürbüz, 2014: 17).

Doğan Bey'in dayısı Abdurrahman Bey de II. Abdülhamîd'i devletin bekası olarak görür ve şunları söyler:

“Meşrutiyetçiler zannediyordu ki Selanik'ten Türk ismiyle meclise giden dönmeler, Yahudiler Türk devletini güçlendirecek... Devlet, Sultan demek! Millet, Sultan demek! Devleti de milleti de en iyi düşünen Sultan Abdülhamîd Han'dır! Bundan gayrı düşünce tehlikeli...” (Gürbüz, 2014: 119).

Romandaki Küçük Balkanlı Türkler Yunan, Sırp ve Bulgar zulmüne karşı ne yapacaklarını kararlaştırdıkları toplantılarda Sultana karşı yapılan en ufak bir kötü söze tahammül edememektedirler. Bir gün Üsküpler köyünde Rumların ve Bulgarların saldırılarına nasıl karşılık verileceğinin tartışıldığı bir köy divanına Osman ve Doğan Bey de katılır. Doğan Bey divanda II. Abdülhamîd'in jurnalcisinin mektubunu yaktığını söyler. Bunu duyan Doğan Bey'in akrabası Mollakadioğlu, kapıyı göstererek şöyle der: “*Padişaha ihanet devlete ihanettir, gidin! Bir daha gözüm görmesin!*” (Gürbüz, 2014: 176). Burada da Küçük Balkan köylüsünün Sultana koşulsuz şartsız itaat ettikleri görülmektedir. Akrabaları bile olsa Jön Türkler safında yer alan herkesi devletin bekasına ve Sultana tehdit olarak görmektedirler. Bu sebeple “Evlâd-ı Fatihan” olarak tanımladıkları benliklerini Sultanın varlığıyla özdeşleştirmektedirler.***** Bu özdeşleşme, anlatıcı tarafından romanın ilerleyen bölümlerinde benzer şekilde; Küçük Balkanlı Müslüman Türklerin hislerinde ve sözlerinde ifade edilmektedir.

Romanda kendilerini Sultanın varlığıyla özdeşleştiren Küçük Balkanlı Müslüman Türkler, Sultan II. Abdülhamîd hâl edildiğinde Küçük Balkan'daki varlıklarının tehlikeye gireceğinden emindirler. Bir gün Kayalar'daki köy divanında İstanbul'dan gelen bir gazete okunmaktadır. Gazetede yazılanlar, divanda bulunanları kahretmiştir, çünkü II. Abdülhamîd hâl edilmiştir. II. Abdülhamîd'i hâl edenlerin Yahudi, Arnavut, Gürcü, Ermeni oldukları belirtilirken Türk'ün altı yüz yıllık şerefini, tacını payimâl edecek olanın bir Türk olamayacağı vurgulanır:

“...Bundan sonra bize Küçük Balkan'da rahat yüzü yok. Millet adına, hürriyet adına ne cinayetler işlenecek, Allah sonumuzu hayra çıkarsın. İyi günlerde değiliz. Kefereler azacak. Gene Rum komitacıları köylerimize saldıracak. Bütün gayrimüslimler bu harekettten şımarır, tecavüzkâr olur, dağılalım; evlerimizde, köylerimizde tedbirlerimizi alalım.” (Gürbüz, 2014: 290) .

Köylülerin bu ifadeleri üzerine anlatıcının da söyleyecekleri vardır:

***** Benzer bir tespiti Hülya Bayrak Akyıldız, *Mübadele Romanlarında Kimlik ve Ulusçuluk* adlı eserinde bahsettiği Yılmaz Gürbüz'ün *Mübadiller* isimli roman için de yapar. (s.49). Gürbüz'ün *Mübadiller* isimli romanı hakkında bir başka değerlendirme, Atif Akgün ve İsmail Alper Kumsar'ın *Mübadil Türklerin Romanı* adlı eserlerinde yer alır.

“... Acı haber selâmlıktan konağa, oradan bütün Kayalar’a, köylere yayıldı. Kadınlar kızlar feryat edip ağladı. Otuz üç yıllık sulh ve sükûn devrinde yetişmiş Hamîd isimli erkek, Hamîde isimli kız çocukları ağlıyordu. Bütün Türk köyleri ağlıyordu. Türk Balkan ağlıyordu. (Gürbüz, 2014: 290) .

Romanda artık Küçük Balkan’da yaşayan Türkler için kara günler başlamıştır. Benliklerini Sultanın varlığıyla ifade eden Türkler, Sultanın hâl edilmesiyle Balkanlarda eskisi gibi güvende olamayacaklarını bilmektedirler. İşte bu yüzden kendilerini, evlerini, yurtlarını savunma telâşına düşmüşlerdir.

Sultanın şahsında gelişen karşıt fikir, Jön Türklere ait fikirlerdir. Romanda Jön Türkler Abdülhamîd’i eleştirmekte; Küçük Balkan’ın kötü bir hâle gelmesinin sebebi; hürriyet, eşitlik ve adaletin önündeki tek engel olarak Sultanı görmektedirler.

Romanda Müslüman ve Türklerden sadece Jön Türk Doğan Bey, II. Abdülhamîd’e karşıdır. Romanda anlatıcının bahsettiği diğer Rumelililer Sultana koşulsuz şartsız bağlıdır.

Anlatıcı romanın başında Doğan Bey’in nasıl Jön Türk olduğunu şöyle anlatmaktadır:

“Doğan Bey, Londra’da mektebe gidip gelmişti; fakat vaktinin çoğunu Jön Türklere ait kulüpte, dans partilerinde ve Hyde Park’ta geçirmişti... İngiltere’de iktisat kitapları okuyacağına, onlardan çok meşrutiyet ve hürriyet üzerine makaleler yazmıştı. İdadiden sonra Selanik’e gittiği kolejdeki talebelik hayatından daha paralı bir hayat geçirmişti...” (Gürbüz, 2014: 64) .

Bu bölümün devamında nişanlısı Leyla’yı küçümseyen Doğan Bey, asla evlenmeyeceğini; arkadaşları gibi hürriyet ve meşrutiyet için çalışacağını söylemektedir. Romanda anlatıcı tipik bir Jön Türk portresi çizer; ailesine, yetiştiği kültüre, tarihine yabancı bir genç olan Doğan Bey, romanın ilerleyen bölümlerinde Jön Türk olduğuna pişman olacaktır.

Doğan Bey’in trende ahbaplık ettiği Avrupalı ajanlar, Rumların Türk köyünü ateşe verdiklerine şahit olmalarına rağmen buna inanmamaktadırlar. Doğan Bey, Avrupalı ajanlara Balkanlar’daki zulmün sebebinin yıllardır şımarttıkları Yunanlılar olduğunu, şımartılan Yunanlıların yaptığı bu zulümler olmasa Balkanlar’da herkesin sulh ve sükûn içinde yaşadığını da göstermek istemektedir. Bu niyetle, ertesi sabah buluşmak için sözleşmişlerdir. II. Abdülhamîd’in junalcisi Herr Berger, “Jön Türk” olarak gördüğü Doğan Bey’in kulağına eğilerek Miss Field hakkında şunları söylemektedir: “Sakin delikanlı bu İngiliz kızına takalayım deme. Bunların hepsi de Rum muhibbi, Elensever insanlar. Onlara para ve silah yardımı yapıp isyana sevk etmeye çalışıyorlar... ...Abdülhamîd’i sevin, bu asırda onun gibi devlet adamı zor bulunur.” (Gürbüz, 2014: 63) . Ardından Herr Berger, üzerinde ‘Zat-ı Şahaneye’ yazan mektubu Doğan Bey’e uzatarak Kolağası Münici Bey’e vermesini söylemiştir. Anlatıcı, Herr Berger’in yaptığı bu işe şaşırılmaktadır: “Bu Alman deliydi, bir Jön Türk’e inanılır mıydı?” (Gürbüz, 2014: 64) Bu olaydan sonra Herr Berger öldürülmüştür. Cinayet şüphelisi olarak Doğan Bey görülmüştür; Doğan Bey’in artık tek bir amacı kalmıştır, o da katili bulmak.

Doğan Bey, bir akşam mektubu okumuştur. Trendeki ajanlar ve Londra’dan tanıdığı iki samimi arkadaşı hakkında yazılanlara çok şaşırmıştır. Arkadaşları hakkında okuduklarına inanmayarak “Jön Türkler hürriyet ve teceddüdü her şeyin üstünde tutarlar.” (Gürbüz, 2014: 67) demiş; ancak bir şeylerden şüphelenmiş ve daha sonra tekrar mektubu okumaya karar vermiştir. Doğan Bey, İngiliz Denise Field’i Atina sınırına kadar eşlik ettiği bir gece mektubu tekrar okurken aklından şu satırlar geçmektedir:

“... Devlet bilmeliydi bu önemli hıyanetleri. Ama niçin Jön Türkler kötüleniyordu? Selanik’teki Jön Türklerle görüşmeden mektubu göndermemeliydi.”(Gürbüz, 2014: 109).

Bu sırada yanına Miss Field gelmiş ve ona şunları söylemiştir.

“Yırt yırt mektubu, Nasıl Jön Türksün? Kızıl Sultan'ın size yaptığı işkenceleri unuttun mu? Ona gönderilen jurnali mi taşıyacaksın?... Hayır Doğan, sevgilim. Sen bir Avrupalı gibisin.” (Gürbüz, 2014: 109).

Doğan Bey, bu hadiseden sonra Jön Türklerle görüşmemiştir; çünkü Zaptiye Nazırlığı tarafından birinci cinayet şüphelidir; katilin kim olduğunu öğrenmek ve kendini temize çıkarmak zorundadır. Miss Field'in katilin kim olduğunu bildiğinden emin olan Doğan Bey, bu sebeple Miss Field'in yanından ayrılmamakta ve Miss Field ne derse yapmaktadır. Bu sebeple sonunda da mektubu yakmıştır.

Doğan Bey, dayısının kızı Leyla ile evlendikten sonra Selanik'te bütün Küçük Balkan'dan aldığı mercimek ve nohodu dayısının kendisine bıraktığı dükkânda satmaktadır; ancak işleri iyi gitmemektedir. Selanik'teki Yahudiler, Rumlar ve diğerleri artık Doğan Bey'den ürün almamaya başlamışlardır. Bir gün Doğan Bey, Yahudi Mentuş'in karısı olan Enise'den yani Miss Field'den kocasını, mal alması konusunda ikna etmesi için yardım istemeye gitmiştir. Bu sırada Enise'den İstanbul'da bir ayaklanma olduğunu; bu ayaklanmayı bastırmak için de Selanik'ten bir ordu gönderileceğini işitmiştir. Bu olaydan haberinin olmamasının sebebinin, ticaretle uğraşması olduğunu düşünen Doğan Bey çok üzülmüştür. Bu üzüntüsü anlatıcı tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“...Ticareti bırakıp gazetecilik veya kâtiplik yapmalıydı. Hürriyet için, istibdat altında inleyen insanlar için daha iyi hizmet edebilme imkânı bulabilecekti. (Gürbüz, 2014: 263).

Doğan Bey, ticaretle uğraşmasından dolayı artık Jön Türkler tarafından dışlandığını düşünmektedir. Doğan Bey'e göre Jön Türklerle birlikte olmak kudretli, güçlü ve kahraman olmak demektir. Romanda bu noktada özellikle şu iki zıt kutup dikkat çekmektedir. Romandaki kahramanlar eğer Jön Türk değilse Sultanın tarafındadır. Dolayısıyla Doğan Bey'i de Jön Türk arkadaşları tarafından Sultanın safında olmak korkutmaktadır. Doğan Bey, romanın devamında Jön Türklerle tekrar yakın olma başlayacaktır.

Jön Türkler tarafından dışlanmaktan korkan Doğan Bey, Osman'la birlikte Jön Türklerin Selanik'te yaptıkları bir toplantıya katılmıştır. Anlatıcı *Jön Türkler* adını verdiği bu bölümü aşağıdaki şiir alıntısıyla başlatmıştır:

“Ağlasın milletin evlâdı da bangır bangır.
Durma hürriyeti aldık diye sen türkü çağır!”
Mehmet Akif Ersoy

“Nerdesin, şevketli Sultan Hamid Han,
Feryadım varır mı barigâhına?
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan.
Şu nankör milletin ***** bak günahına!

Tarihler ismini andığı zaman,
Sana hak verecek, hey koca Sultan
Bizdik utanmadan iftira atan
Asrın en siyasi padişahına”
Rıza Tevfik
(Gürbüz, 2014: 271).

Bölüme yapılan bu girişten sonra toplantının detaylarına geçilmiştir. Toplantıda, Suphi Bey; arkadaşı Niyazi Bey'in Resne'de dağlara çıktığını, herkesin böyle bir hürriyet aşkıyla hareket etmesi gerektiğini söyler. Osman, Suphi Bey'in bu minvaldeki konuşmalarından fazlasıyla rahatsız olur ve “ihtilâlcî” olarak nitelediği Suphi Bey'i Rum komitacılarından farklı görmez ve ona tepki gösterir:

“Rum, Bulgar, Arnavut halkı ha! Hürriyet için şimdi Niyazi'yi desteklerler. Ama hürriyete kavuşunca, istiklâl isteyip prenslikleri ile birleştirecekler veya Balkan'da

***** Anlatıcı şiirdeki “millet” kelimesini kullanmaz; yerine “...” kullanır.

Türk'ün baş düşmanı olacak devletler kuracaklar. Türk'ü vurmak için, Türk'ü içinden yıkmak için, şimdi hürriyetin öncüsü olanlar bir gün kendilerine hürriyeti bahşedecek Niyazi'yi bile öldürecekler." (Gürbüz, 2014: 273).

Osman toplantıda bu konuşmasıyla sempati toplamasına rağmen, Jön Türkler tarafından "Cahil Türk köylüsü" olarak değerlendirilmiştir ve toplantıdan kovulmuştur. Doğan Bey ise, yerinin rüştüyle birinin yanı değil, yüksek tahsilli Jön Türkler olduğunu düşünüp Osman'ın peşinden gitmemiştir. Doğan Bey bu tavrıyla okuyucuya, Jön Türklerin safını bırakmak istemediğinin mesajını vermiştir.

Doğan Bey kısa bir süre daha Selanik'teki İttihatçıların toplantılarına katılmaya devam etmiştir. Artık Küçük Balkan'da Müslüman Türkler çok zor günler yaşamaya başlamışlardır. Bu zorlukları görmeye başlayan Doğan Bey'in Sultan hakkındaki fikirleri yavaş yavaş değişmiştir. Doğan Bey, bu arada iş hayatı iyi gitmediği için iflas etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bir gece eve çok geç gelmiştir; eşi Leyla Hanım'la kavgaya ettikleri esnada ağzından şu cümleler dökülmüştür:

"... Avrupa hayranlığı, teceddüt, garplılaşma hastalığı... Yedi bitirdi bu hastalık bizi, için için kemirdi... Şimdi devleti yiyor. Hürriyet, müsavat, uhuvvet diye bir zehir verdiler, içtik... Bütün münevverler şüphesiz şeksiz içtik. Bütün münevverler sarhoş olduk. Sarhoşuz. Ne yapacağımızı bilemiyoruz..."(Gürbüz, 2014: 285).

Doğan Bey ve ailesi bu konuşmadan sonra Selanik'ten ayrılıp köyleri Küçükmatlı'ya yerleşmişlerdir. Küçükmatlı'daki hayatlarından memnun olan Doğan Bey ve Leyla'nın yanına misafir olarak kalmaya Osman ve eşi Albenika gelmiştir. Birkaç gün sonra Doğan Bey ve Osman Selanik'e gitmek için yola çıkmışlardır. Doğan Bey, Selanik'e gitmişken Genç Kalemler'e de uğramak istemektedir. Osman'la birlikte Genç Kalemler'deki bir toplantıya katılırlar. Toplantıda Ziya Gökalp'in Altun Destanı, Turan şiirlerinin okunmasına ek olarak Türkçülük hareketi ekseninde konuşmalar dinlemişlerdir. Özellikle Nesimi Bey ve Akil Bey'den dinledikleri konuşmalardan çok etkilenmişlerdir. Osman toplantı bittikten sonra Doğan Bey'e şöyle der:

"...Bunca yıl boşuna yaşamışım bre halaoğlu. Kalın kafalı bir Balkan köylüsüymüşüm. Niçin daha çok okumadım... Pişmanım senin kadar okumadığıma Doğan, pişmanım. Çiftle çubukla uğraşmakla, bağı tarlayı işlemekle iş bitmezmiş bre halaoğlu... Demek bütün gayretlerimiz boşuna... Düşmanlar bu toprakları elimizden almaya çalışıyor ha... Bunca yıl uyuduk mu?" (Gürbüz, 2014: 317).

Doğan Bey'in ise toplantıda duydukları onda pişmanlık ve üzüntü yaratmıştır:

"Bir zamanlar Jön Türk ve İttihatçı taraftarı olduğuma utanır oldum. Ne hatalar yaptım? Sultan Hamîd adı o zaman bende büyük bir kin doğururdu. Hürriyetin, genç Türklerin katili olarak görürdüm onu. Ne kadar yanlışmışım. Ne kadar yanlış tanımışım. Bize 'Hürriyet, hürriyet!' dediler. Hürriyet delisi ettiler, çılgın gibiydik. Gençtik, etrafımızı, milletimizi göremiyorduk... Kandırdılar 'Hürriyet' diye." (Gürbüz, 2014: 319).

Yukarıdaki bölümün devamında Doğan Bey ve Osman Balkan Türklüğünün ve evlatlarının tehlikede olduğu üzerine bir süre konuşup bir an önce köyelerine dönmeyi istemektedirler.

Romanın başlarında anlatıcı tarafından tam anlamıyla bir Jön Türk olarak tasvir edilen Doğan Bey, romanın sonlarında geçmişte sahip olduğu düşüncelere ve bu düşüncelerle gerçekleştirdiği fiiller için pişmanlık duymaktadır. Çünkü Doğan Bey, ilk defa kendi varlıklarının kendi topraklarından silinmeye çalışıldığı gerçeğiyle yüzleşmiştir. Bu sebeple de hemen köyüne; ailesinin yanına dönmeye karar vermiştir.

Rüya ve Gerçek Arasında

Anlatıcı romana bir rüyayla başlamaktadır. Ziba Nine'nin doğuma gideceği günün gecesinde gördüğü rüya, aslında bir kâbustur. Rüyada Ziba Nine, civar halkının 'şeytanların yuvası' olarak nitelediği Faranga Deresi'ndeki bir mağarada doğum yaptırmıştır. Doğumdan sonra şeytanların Ziba

Nine'yi alevden bir nehrin içine atmalarıyla rüya sona ermektedir. Kapının vurulmasıyla uyanan Ziba Nine, rüyasını önemsememiştir; hatta Ziba Nine'nin rüyasını unuttuğu da söylenebilir. Zira Ziba Nine doğuma gittiği evde rüyasında gördüğü mor sırmalı ustufayı görmüştür. Yaşadıklarının rüya mı yoksa gerçek mi olduğunu anlayamaz. Bunu anlamak için rüyasında yaptığı gibi elini sildiği ustufa astarındaki kan izlerini görünce korkarak olduğu yerde kalakalır. Ziba Nine işte tam da bu noktada gerçek bir kâbusun içinde olduğunu fark eder. Anlatıcı birkaç bölüm sonra Ziba Nine ve Zeliha'nın başlarına gelen acı hadiseyi anlatacaktır. Bu acı hadiseyi anlatan anlatıcı, Doğan Bey'in arkadaşlarıyla birlikte rastladığı yanar arabanın Ziba Nine'nin arabası olduğunu söyleyecektir. Bu olay, Küçük Balkan'da daha sonra yaşanacak acı hikâyelerin ilkidir. Bu olaydan sonra Küçük Balkan'da yaşayan Türkler için zor ve acı zamanlar başlayacaktır. *Balkan Acı*'sında rüya pek çok romanda olduğu gibi kahramanların daha sonra yaşayacakları olayların özetini temsil etmektedir. Bu bağlamda kahramanın gördüğü rüya, anlatıcıya bir pencere açmış ve romanda olayın gidişatı okuyucuya sezdirme işleviyle kullanılmıştır. Ercilasun (2013:105) romandaki rüya motifinin kötü olayların habercisi olduğunu ifade etmektedir.

Bir Destanın İçinde

Geleneği modern olanla bir araya getirme fikri, Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatında sıkça kullanılmıştır. Bu bağlamda geleneğin en önemli malzemelerinden biri olan destan Türk romanında kendine fazlaca yer bulmuştur.***** *Balkan Acısı*'nda da destanın anlatım yöntemlerinden ve geleneksel Türk Destan motiflerinden yararlanılmıştır. Romanda destansı anlatım Osman'ın Karlıdağ'daki çıkışıyla başlamaktadır. Zamanın ve mekânın da destanlaştığı bu bölümlerde anlatıcı adeta bir destan söyleyicisidir.

“...Gökte bir kuş bile yoktu. Beyaz bulutlar, dağın zirvesine halka halka indi. Akşam güneşi beyaz kar tepeleriyle ak bulutlar arasında ince bir ufuk çizdi. Bu ufuktan kopan altın rengi ışık sarardı soldu, yeşillendi; göğerti mavi ışık oldu yere düştü. Osman atını yavaşlattı... Altın ışıklı ince ufuk doğruldu, ayağa kalktı, bulutlara doğru yükseldi, nur yeşili bir ağaç oldu. Ak bulutları yıkayıp tekrar yere süzüldü. Karlıdağ'daki yeşil yaylaya ışık yağdı... Mavi ışık atlaştı. Osman gözlerine inanamıyordu. Atı onu hafif hafif sallayarak bu gök ışıkla allanan billur dereye götürdü... Ala ala gözleri, kara kara saçları suya aksetmişti. Gümüş su, peri kızının ak teniyle yıkandı. Beyazlaşan dere ürperdi. Altın ışık suya vurdu... Kar yağmurunda gök mavisi ışık vardı. Kar içinde at toynağı, kurtpençesi kar dağını yarıyor, savrulan bembeyaz kar arasından gök yelesi, gök gözli, gök tüylü bir bozkurt geliyordu... At üstündeki yiğit, demir kazığın ucunda parlayan bozkurttu. Yedi yıldız ona bağlanmış, pırıl pırıl ışıklarla etrafında dönüyordu... Mukaddes ağaçta koz olandı. Geldi Bozkurdun nefesi suyu bulandırdı. Dağ gibi gölgesi başucunda durdu. Albenika dağa baktı. Dağ eridi aktı. Osman suya baktı. Ceylan kurdu yaktı.” (Gürbüz, 2014: 132-133).

Yukarıdaki alıntıda, Osman ile Albenika gerçek hayata dair her şeyden soyutlanmış; birer destan kahramanlarıdır. Anlatıcının büyük ölçüde Oğuz Kağan Destanına gönderme yaptığı romanın bu bölümlerinde, Türk destanlarındaki alp tipi Osman'ın şahsında vücut bulmuştur. Osman güçlüdür, cesurdur, her an mücadeleye hazırdır; atı onun yoldaşdır. Albenika ise alp kadın tipinin romandaki karşılığıdır. Nasıl Oğuz Kağan Destanında Oğuz Kağan'ın ilk eşi gökten inen mavi bir ışık içinde belirdiyse; Albenika da bir anda Osman'ın karşısında ışıklar içinde belirmiştir. Yardımcı (2007), alp hanımlarının Tanrı tarafından gönderilmiş kutsal kadınlar olduklarını ifade etmiştir. Albenika da bir anda Osman'ın karşısına çıkmış; o ana kadar söylenmiş bütün destan güzellerinin timsalidir. Peri kızıdır; ala geyiktir; ceylandır. Bozkurduna teslimdir. Benzer bir şekilde Türk destanlarında Alplerin çetin bir mücadele sonucunda eşlerini almalarına da romanda gönderme yapılmıştır. Osman, Doğan Bey'i aramak için çıktığı yolculuğun dönüşünde tekrar Karlı Dağ'dan geçerken Konyar çadırında Yunan çetecilerin Albenika'ya saldırdıklarını görmüştür. Yunan çetecileri öldüren Osman Albenika'ya tekrar gelip onu alacağını söylemiş ve yoluna devam etmiştir. Romandaki bir başka destan motifi, ağaç motifidir. Ağaca, Türk destanlarında kutsallık atfedilmiştir. Oğuz Kağan Destanında Oğuz Kağan'ın

***** Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kaya, Muharrem. (2015). *Türk Romanında Destan Etkisi*, Ankara: Kesit Yayınları. Ayrıca destan türünün Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında nasıl değerlendirildiği hakkında bakınız: Bilgin Topçu, Ümmühan. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Destan*. Ankara: Atif yayınları.

ikinci eşi bir ağaç kovuğunda yaratılmıştır. Romanda da ‘mukaddes ağaç’, ‘nur yeşili ağaç’ suretiyle özellikle Oğuz Kağan Destanına göndermede bulunulmuştur. Kurt motifi, Türk destanlarında gücü ve çoğalmayı simgeler. Romandaki ‘Bozkurt’ Osman’dır. At üstündedir; yiğittir. Her zaman savaşımaya hazırdır.

Romanda benzer ifadeler, Osman’ın Albenika’yla evlenmek için onu almaya gittiğinde de görülmektedir.

Doğu ile Batı Arasında

Türk edebiyatının XIX. yüzyılın ortalarından itibaren tür ve konu bağlamında değişen çizgisinde üretilen romanlarda en fazla kullanılan çatışma unsurlarından biri Doğu- Batı çatışmasıdır. Daha çok tezli romanlar içinde değerlendirilebilecek söz konusu çatışma unsuru XX. yüzyılda da romanlardaki içerik üretimi noktasında çokça tercih edilen konulardan biri olmuştur. Bu çalışmanın konusu olan romanda Balkanlarda mübadeleye kadar yaşanan olaylar anlatılmıştır; bu bağlamda anlatıcının esas amacı bir Doğu-Batı çatışmasını ortaya koymak olmasa da romanda Doğan Bey ve Osman arasındaki farklar dikkati çekmektedir. Anlatıcının “Bey” unvanını verdiği Doğan, tipik bir Jön Türk’tür. Londra’da iktisat eğitimini tamamladıktan sonra ailesinin yanına dönmüştür; ancak büyüdüğü aileye ve kültüre de yabancılaşmıştır. Nişanlıdır; fakat Selanik treninde karşılaştığı Miss Field’le flört etmekten rahatsız olmamaktadır. Romanda anlatıcı tarafından Doğan Bey gibi bir “Bey” unvanı verilmemesine rağmen Balkanlı Müslüman Türk gençlerinin timsali olarak gösterilen Osman, rüştiye mezunudur. Kültürüne, geleneğine ve dinine bağlıdır. Güçlüdür; korkusuzdur. Bu bağlamda destan kahramanlarına ait özellikler gösteren Osman anlatıcı tarafından idealize edilmiştir. Doğan Bey Miss Field’i Atina sınırına götürürken Karlı Dağ’dan geçmektedir; ancak Karlı Dağ’daki destan kahramanı Osman’dır. Romanda Doğan Bey ve Osman arasındaki farkın görüldüğü yer katıldıkları çeşitli toplantılardır. Anlatıcı, Doğan Bey ve Osman’ın bir köyde yapılan toplantıdaki durumlarını okuyucuya şöyle aktarmaktadır.

“İri yarı, pehlivan omuzlu Osman, hürmetle eğilerek sofadakilerin ellerini öperken Doğan Bey ihtiyarların hayret dolu bakışları arasında el sıkıyordu. Topal Hasan, babası dedesi yerindeki ihtiyarların elini öpmekten kaçınan genci ayıplamıştı. Deminden beri delikanlının Avrupai hâlini sinirle seyrediyordu. Sıra kendine gelince elini uzattı, gencin yumuşak parmakları avucunun içinde kayboldu; sıkı, sıkı.” (Gürbüz, 2014: 171).

Bu olaydan sonra Topal Hasan Doğan Bey’e herkes içinde şöyle demiştir:

“Bre kızancık, ne çabuk örfünden koptun? Töreni unutma, hadi bakayım yeniden başla, hepsinin elini öp. O ellerin hepsi de öpülmeye layıktır, kimi Doksan üç Harbini, kimi Yunan Savaşını görmüştür.” (Gürbüz, 2014: 172).

Doğan Bey’e köy divanındaki ihtiyarların biri tarafından “Diyar-ı küfürde ne var ne yok?” diye sorulmuştur. “Önce ora küfür diyarı değil, Avrupalılar kâfir olsalardı...” şeklinde başladığı konuşması anlatıcı tarafından kesilen Doğan Bey, bu soruya sinirlenir. Doğan Bey bunları söylerken elinde bir de sigarası vardır. Sonunda, köy divanındaki toplantıda Doğan Bey bütün köylülere vatanına, dinine düşman olmuş bir Jön Türk olduğunu ispat ederek toplantıyı terk etmek zorunda kalmıştır.

Doğan Bey başlarda Balkanlı Türklerin yaşadıkları zulümlere şahit oldukça fikirleri ve davranışları kendi milletine yabancı bir Jön Türk çizgisinden; ilerleyen bölümlerde mensubu olduğu milletin çektiği sıkıntıları anlayan ve geçmişinden pişmanlık duyan bir hale evrilmiştir. Romanın ilerleyen bölümünde Doğan Bey ve Osman Selanik’te bir toplantıya katılmışlardır. Bu toplantıda Doğan Bey, Osman’a hitaben şu cümleleri sarf etmektedir:

“...Vallahi mekteplerde boşuna okumuşuz, hele şu kolejlerde okumuşlar ne boş, ne tehlikeli. Bak halk arasında ne âlim insanlar var. Sakın bundan sonra garpçılığımı, frenkmeşrepliğimi başıma kakma, ben de senin gibi düşünür oldum.” (Gürbüz, 2014: 310).

Doğan Bey ve Osman arasında dikkat çeken başka bir husus seferberlik ilan edildiğinde görülmektedir. Seferberlik ilan edilir edilmez Doğan Bey ve Osman cepheye gitmişlerdir. Anlatıcı Osman'ın cepheden cepheye koştuğunu Çanakkale'de savaştığını hatta şehit bile olabileceğini söylemektedir; ancak Doğan Bey katıldığı ilk çarpışmada kolunu kaybetmiş ve evine dönmüştür. Ailenin sağ kalan tek erkeği Doğan Bey tekrar cepheye gitmeyip ailesinin başında kalmıştır.

Doğan Bey ve Osman arasındaki benzer zıtlık Miss Field ile Leyla Hanım arasında da görülmektedir. Helen hayranı İngiliz Miss Field Atina'daki nişanlısının yanına gitmek için Selanik'e giden trene binmiştir. Trende bir Jön Türk olan Doğan Bey'le tanışmış ve bir süre flört etmiştir. Oldukça rahat tavırlı, tutkulu bir kadındır. Leyla Hanım ise Doğan Bey'in bir yolunu bulup asla evlenmemeyi düşündüğü nişanlısıdır. Miss Field'den oldukça etkilenen Doğan Bey'i Osman şu şekilde uyarır:

“...Sen kendini, sen aileni, sen milletini nasıl unutursun Doğan? O İngiliz kızının peşinden koşmak sana ne kazandırdı? Nişanlın Leyla'nın gözyaşlarını düşün. Bu tertemiz Türk kızını nasıl bir Yunan severe tercih edersin?” (Gürbüz, 2014: 212).

Romanın ilerleyen bölümlerinde Leyla Hanım'ı yıllar sonra ilk defa gören Doğan Bey ona âşık olmuştur ve hemen evlenmişlerdir. Anlatıcı bu evliliğin hemen gerçekleşmesini Miss Field'in kirliliği karşısında Leyla Hanım'ın temizliği ve masumiyetinin ağır basması olarak yorumlamıştır. Doğan Bey'in fattan bir kadın karşısında saflığı ve temizliği vurgulanan Leyla Hanım'la evlenmesi, Tanzimat dönemi romanlarındaki evlenilmesi münasip kadın tercihinin hatırlatmaktadır. Romanın devamında Doğan Bey'in Leyla Hanım'la evlendiğini işiten Miss Field ise “Enise” adını alarak Avdeti Kara Mentşe ile evlenmiştir ve o zamana kadar işlediği çirkin fiillerine devam etmiştir. Romanda kahramanların bu şekilde kutupsal tasviri Türk edebiyatındaki ilk romanlardan *İntibah*, *Felâtn Bey'le Rakım Efendi*'deki tip kurgulanmasıyla benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir.

SONUÇ

Tarihte “büyük göç” olarak da isimlendirilen mübadelenin yansımalarının hafızalarda yer etmesi ve bu hafızalarda yer eden malzemelerin romana dönüştürülmesi, toplumsal olanın edebiyata yansıdığı düşünüldüğünde kaçınılmazdır. 1975 yılında Peyami Safa roman yarışmasında ödül alan *Balkan Acısı* romanı, 1973 yılında mübadil bir anne ve babanın evladı olup mübadelenin acı hikâyeleriyle büyüyen Yılmaz Gürbüz tarafından yazılmıştır. Romanda, söz konusu duyarlıkla büyütülen yazarın ailesi ekseninde Küçük Balkanlı Türklerin yüzyıllardır vatan bildikleri topraklardan acı bir şekilde koparılma hikâyesi anlatılmaktadır. Romanda mübadele öncesinde yaşanan olayların kahramanlarda bıraktığı duygu, acı duygusudur. Romandaki kahramanların babalarını, annelerini, evlatlarını, evlerini ve kişisel tarihlerini kaybederek veya arkada bırakarak tecrübe ettiği bu acı duygusu, en sonunda onların vatanlarından koparılma hikâyelerinin kalbini temsil eder bir hâle gelmiştir. Romanda teknik bakımdan tezli romanın çatışma unsurlarının varlığına ek olarak, destana ait anlatım biçiminin de kullanılması, romanın diğer mübadele romanlarından üslûp açısından ayrı bir yerde konumlandırılabilirliğini düşündürmektedir. Yazarın *Balkan Acısı*'ndan sonra kaleme alacağı *Mübadiller*, *Ahh Rumeli* ve *Mehlika* romanları da yine mübadele konusunu işleyen diğer romanlardır.

KAYNAKLAR

- Akgün, A. ve Kumsar İ. A. (2018). *Mübadil Türklerin romanı*. Ankara: Gece Yayınları.
- Bayrak Akyıldız, H. (2018). *Mübadele romanlarında kimlik ve ulusçuluk*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi:
- Bilgin Topçu, Ü. (2014). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında destan*. Ankara: Atif Yayınları.
- Çapcı Sipahi S. (2017, 15 Temmuz). “Yılmaz Gürbüz ile edebî hayatı hakkında söyleşi”, Yılmaz Gürbüz'ün evi, yayımlanmamış, kaydedilmiş doğrudan görüşme. Kuşadası-Aydın.
- Çelebi, E. (2019). *Mübadele imar ve iskân vekâleti (Kuruluşu, teşkilat yapısı ve faaliyetleri)*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Ercilasun, B. (2013). *Türk roman ve hikâyesi üzerine*. Ankara: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun B. (2020). *Bir vatan kaybettiler*. İstanbul: Ötüken.
- Güler, A. (2014). *Atatürk'ün soyu Kızıl Oğuz ve Konyarlar*. Ankara: Berikan Yayınları.

- Gürbüz, Y. (2014). *Balkan acısı*. 3. Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaya, M. (2015). *Türk romanında destan etkisi*. Ankara: Kesit Yayınları.
- Millas H. (2000). *Türk romanı ve “öteki” ulusal kimlikte Yunan imajı*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 10.
- Milli Eğitim ve Kültür. (1981). 3(12) s: 103-107 Ankara.
- Sakallı F. (2015). Bir mübadele romanı hasret. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*. 4 (11) Yaz, 19-34.
- Sakallı F. (2017). Yılmaz Gürbüz’ün Mehlika romanı. *Türk Dili*, yıl: 67, S:785, Mayıs, 80-87.
- Smith, A. (2007). *Milli kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stevick P. (2017). *Roman teorisi*. (Çev. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu), 4. Baskı: Ankara: Akçağ Yayınları. (Eserin orijinali 1967’de yayımlandı.)
- Şenel A. (2016). Tarihi romanın usta ve tecrübeli kalemi Yılmaz Gürbüz: Türksüz; Doğu, Orta Doğu ve Avrupa Tarihi yazılamaz. *Türk Yurdu*, Sayı: 349, Eylül.

Extended Abstract

Balkan Tragedy is a description of what the author’s family experienced, which all the Muslim Turks living in Rumelia lived, before and during the population exchange. The bitter story of several families who are relatives and live in different cities and villages of Rumelia is told in the novel. Although it is not explicitly stated which years are described in the novel, the novel begins with the depiction of Rumelia after the Ottoman Greek war (1897) and ends with the embarkation of the exchanged people on the Teşvikiye Ferry (1924). Considering these dates, the novel describes about twenty-five years. The novel consists of three hundred eighty pages and fifteen chapters. The author begins the chapters with the selected parts from religious books, poems of famous poets, and statements of famous writers. These articles summarize the events that will be described in the chapters and at the same time make the reader feel the subject of the chapter. In addition, the author uses separate titles consisting of the names of people or places that he will talk about in detail in that chapter. In this way, the author gives historical information to the reader more systematically with these titles. The novel is built on several elements of conflict. The main conflict in the novel is the situation between the Muslim Turks from Rumelia and the Greeks, Bulgarian, Serbs, and Jews, who the author advanced on the basis of the chronology of official history. The main conflict develops within the framework of the novel’s main character Doğan Bey and his family during the reign of II. Abdulhamid. Doğan Bey was a novice teenager, who got close contact with the Young Turkes while he was studying economics in London and alienated from his own land. After marrying his uncle’s daughter, Leyla, he settled in Thessaloniki and made trade. On the other hand, Turks have started to lose land in Rumelia, and Jews are seriously damaging the commercial activities of Muslim Turks. Doğan Bey and his family could not stay in Thessaloniki for these reasons and settled in their villages in Rumelia. The Greeks are not comfortable with Doğan Bey and his family settling in his village. Doğan Bey gradually gets poorer. This family, who has lost everything, learns that they will have to leave their lands with news from Ankara. The family passes to Anatolia as a desperate exchange. The other conflict in the novel is two opposite ideas developed against Sultan II. Abdülhamid, the political authority of the novel. The first of these two opposite ideas is the ideas of the Muslim Turkish peasants from Rumelia who think that the existence of Turks in Rumelia is possible only with the survival of the Sultan and the Ottoman Empire. The Muslim Turkish peasants from Rumelia, who is uneducated but have foresight, is unconditionally bound to Sultan II. Abdulhamid. On the other hand, the other idea developed against Sultan belongs to the Young Turks. In the novel, the Young Turks criticize Sultan II. Abdulhamid and regard the Sultan as the only obstacle to liberty, equality and justice. Doğan Bey, who was a Young Turk at the beginning of the novel, regrets that he was attributed to Sultan II. Abdulhamid at the end of the novel as a result of his experiences. Another element of conflict in the novel is between Doğan Bey and his uncle’s son Osman. Osman is a complete Rumelian Muslim Turk based on his homeland, land, religion and traditions. In this context, he is the opposite of Doğan Bey in every respect. It is noteworthy that the author frequently uses epic narrative features and Turkish epic motifs in the sections he tells about Osman. Osman, who is depicted with some qualities unique to epic heroes, is one of the important characters of the novel. Osman, who the writer said was martyred in Çanakkale in the end of the novel, was idealized as the symbol of Muslim Turkish youth. In this study, while

analyzing the *Balkan Tragedy*, a method was followed based on the conflict elements of the novel mentioned above. In addition, the stylistic features of the author were taken into consideration. In the *Balkan Tragedy*, which is the first novel of Yılmaz Gürbüz, a painful Rumelia is depicted in the axis of the events that took place before the population exchange. Experiencing the sadness of losing their loved ones and everything they had, one by one, the exchanged people felt deeply the pain of losing their homeland with feelings of despair and absence. The emotions that the population exchange has left on the novel heroes are mentioned in the study.